

เข้าใจระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (The International System)

น.อ.รศ.ทองใบ ธีรานันท์ทางกูร
รองศาสตราจารย์ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ

ที่ผู้เขียนจะนำเสนอในบทความทางวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคราวนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ระบบระหว่างประเทศ (The International System) ที่มีขอบข่ายครอบคลุมเรื่องราวเชิงวิเคราะห์ในประเด็นที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่าง ๆ คือ ๑) อนาธิปไตยและอธิปไตย ๒) ดุลอำนาจ ๓) มหาอำนาจขนาดใหญ่และมหาอำนาจขนาดกลาง ๔) การกระจายอำนาจ และ ๕) การครองความเป็นใหญ่ ทั้งนี้ผู้เขียนตั้งความหวังไว้ว่า บทความเรื่องนี้จะก่อประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ผู้ศึกษาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยตรง และแก่ผู้อ่านทั่วไปได้เป็นอย่างดี

เป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักวิชาการวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศว่า รัฐต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์กัน (Interact) ภายใต้กฎเกณฑ์กติกาการเล่น (Rules of Game) ซึ่งมีการนิยามไว้เป็นอย่างดี มีการกำหนดไว้ช้านานมาแล้ว และถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือควบคุมสิ่งที่เราเรียกว่า "รัฐ" และกำหนดวิธีที่รัฐซึ่งปฏิบัติต่อกัน กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวสร้างระบบระหว่างประเทศให้บังเกิดขึ้น

๑.อนาธิปไตยและอธิปไตย

พวกสังคมนิยม (Realists) กล่าวว่า กฎเกณฑ์ของระบบระหว่างประเทศก่อให้เกิด อนาธิปไตย (Anarchy) คำว่า อนาธิปไตย นี้มิได้หมายถึงความวุ่นวายหรือความไร้โครงสร้างและกฎเกณฑ์กติกา แต่หมายถึงการขาดรัฐบาลกลางที่จะมาบังคับใช้กฎเกณฑ์ ในสังคมภายในรัฐนั้นรัฐบาลสามารถบังคับใช้สัญญาประชาคมต่าง ๆ มาช่วยป้องปรามผู้มีส่วนร่วมในสัญญาประชาคมมิให้ละเมิดกฎเกณฑ์และบังคับใช้กฎหมายต่าง ๆ ได้ ทั้งระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยและระบบการปกครองแบบเผด็จการต่างก็มีรัฐบาลกลางทำหน้าที่บังคับใช้กฎเกณฑ์ของระบบทั้งนั้น การขาดรัฐบาลกลางเช่นนี้ในหมู่รัฐต่าง ๆ ก็คือสิ่งที่พวกสังคมนิยมหมายถึงในคำว่าอนาธิปไตย กล่าวคือ การไม่มีรัฐบาลกลางทำหน้าที่บังคับใช้กฎเกณฑ์ และไม่มีปทัสสถานแห่งความประพฤติมาบังคับบุคคลให้ยินยอมปฏิบัติตาม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วอำนาจของรัฐหนึ่งจะถูกต้านทานได้ก็โดยอำนาจของอีกรัฐหนึ่งเท่านั้น รัฐต่าง ๆ จึงต้องพึ่งพาตนเอง (Self-help) โดยวิธีการหาพันธมิตรบ้าง หรือบางครั้งก็อาศัยอำนาจของปทัสสถานระหว่างประเทศมาช่วยยับยั้งบ้าง ในโลกที่มีลักษณะอนาธิปไตยเช่นนี้ พวกสังคมนิยมเห็นว่า ความเฉลียวฉลาดสุขุมรอบคอบ (Prudence) เป็น

คุณค่าอันยิ่งใหญ่ในนโยบายต่างประเทศ กล่าวคือ รัฐต่าง ๆ ไม่เพียงให้ความสนใจในเจตจำนงของรัฐอื่น แต่เพียงสนใจในขีดความสามารถของรัฐอื่นมากกว่า

แม้ว่าระบอบระหว่างประเทศจะมีลักษณะเป็นอนาธิปไตย แต่ก็มิใช่ลักษณะของความโกลาหลอลหม่าน ไร้ชื่อแปดต่ออย่างใด เพราะว่าปฏิสัมพันธ์ของรัฐส่วนใหญ่ก็ยังยึดมั่นในปทัสถานของพฤติกรรม (Norms of Behavior) กล่าวคือ แต่ละรัฐต่างมีความคาดหวังเช่นเดียวกันว่าพฤติกรรมเช่นไรเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมของรัฐ ปกติปทัสถานจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ แต่สำหรับปทัสถานในระดับพื้นฐานของระบอบระหว่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากแม้ว่าเวลาจะล่วงเลยมาหลายร้อยปีแล้วก็ตาม

อธิปไตย (Sovereignty) เป็นปทัสถานที่สำคัญมากและมีมาแต่ครั้งโบราณ คำว่า อธิปไตย หมายถึง รัฐบาลมีสิทธิอย่างน้อยก็โดยหลักการที่จะกระทำสิ่งใดก็ได้ที่รัฐต้องการกระทำภายในอาณาเขตของตน รัฐทั้งหลายมีอาณาเขตแยกออกจากกันมีอธิปไตยและไม่ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจเหนือกว่าใด ๆ ในหลักการนั้น ทุกรัฐมีสถานภาพเท่าเทียมกันแต่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ คำว่า อธิปไตยนี้ยังหมายถึงว่ารัฐจะต้องไม่เข้าแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐอื่น แม้ว่ารัฐต่างๆจะพยายามใช้อิทธิพลต่อรัฐอื่นในด้านการค้า ในด้านการเป็นพันธมิตร และในด้านสงคราม เป็นต้น แต่รัฐต่าง ๆ ก็จะต้องไม่แทรกแซงการเมืองภายในและกระบวนการตกลงใจของรัฐอื่น ยกตัวอย่างเช่น เขาถือว่าเป็นการไม่บังควรที่รัสเซีย หรือสหราชอาณาจักรจะแสดงความนิยมชมชื่นกับผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนใดคนหนึ่งเป็นการออกนอกหน้า (แต่ในทางปฏิบัติจริงมักจะมีการละเมิดปทัสถานข้อนี้)

แต่ในความเป็นจริงแล้ว รัฐต่าง ๆ ตกอยู่ในฐานะที่ยากจะป้องกันมิให้มีการแทรกแซงกิจการภายในของตนได้ กิจการภายในต่าง ๆ เช่น สิทธิมนุษยชน (Human Rights) หรือการกำหนดการปกครองด้วยตนเอง (Self-determination) เป็นที่สนใจของประชาคมระหว่างประเทศเพิ่มมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นแล้ว เมื่อมีการบูรณาการตลาดทางเศรษฐกิจ และการสื่อสารคมนาคมทั่วทั้งโลก ทั้งสองปัจจัยนี้ก็จะทำให้เป็นการง่ายที่จะเผยแพร่แนวความคิดต่าง ๆ เข้าไปในอาณาเขตของรัฐได้

รัฐต่าง ๆ มีดินแดน (Territory) เป็นของตนเอง การเคารพในบูรณภาพแห่งดินแดน (Territorial Integrity) ของทุกรัฐภายในพรมแดนที่ได้รับการรับรอง เป็นหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ พรมแดนของประเทศต่าง ๆ ในทุกวันนี้หลายแห่งเป็นผลพวงมาจากสงครามในอดีตก็มี เป็นผลพวงมาจากถูกบีบบังคับตามอำเภอใจของฝ่ายที่สามเช่นรัฐเจ้าอาณานิคมในอดีตก็มี

พรมแดนที่เป็นผลพวงจากสาเหตุสองอย่างข้างต้นก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น คนเชื้อชาติเดียวกันหรือคนชาติพันธุ์เดียวกันกลับแยกย้ายไปอยู่ต่างรัฐกันบ้าง มีการสร้างรัฐขึ้นมาใหม่ซึ่งอาจเป็นรัฐที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ หรือไม่มีทางออกทางทะเลเป็นต้นบ้าง แม้ว่าจะมีข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ระบอบระหว่างประเทศได้กำหนดให้เห็นคุณค่าของการเคารพในพรมแดนที่ได้รับการรับรองระหว่างประเทศ ดินแดนส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินของโลกเกือบทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจอธิปไตยของรัฐต่าง ๆ จะมีผืนแผ่นดินเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ยังไม่ตกอยู่ในอำนาจอธิปไตยของรัฐใด (คือส่วนทะเลหลวงที่อยู่

นอกดินแดนของรัฐ)

ธรรมชาติของดินแดนของระบบระหว่างรัฐได้พัฒนามานานแล้ว ตั้งแต่เมื่อครั้งที่สังคมเกษตรกรรมต้องพึ่งพาการเกษตรกรรมเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้แก่รัฐ แต่ในโลกทุกวันนี้ การค้าและเทคโนโลยีคือสิ่งที่สร้างความมั่งคั่งให้แก่รัฐยิ่งกว่าผืนแผ่นดิน เพราะฉะนั้นดินแดนอาจมีความสำคัญน้อยลง เศรษฐกิจที่อิงอาศัยข้อมูลข่าวสารสามารถดำเนินการเชื่อมโยงข้ามพรมแดนได้ในทันที และแนวความคิดที่ว่ารัฐมีเกราะป้องกันจากการมีพรมแดนก็เป็นเรื่องอดีตไปแล้ว การปฏิวัติในเทคโนโลยีข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอาจส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อระบบดินแดนของรัฐในอนาคตข้างหน้าได้

การเป็นสมาชิกในระบบระหว่างประเทศ ทำให้ได้รับการรับรองอธิปไตยของรัฐบาลภายในดินแดนของรัฐนั้นจากรัฐบาลอื่น การรับรองนี้จะกระทำผ่านการมีความสัมพันธ์ทางการทูต และผ่านทางความเป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติ การรับรองนี้มีได้มีความหมายว่ารัฐบาลได้รับการสนับสนุนจากประชาชน เพียงแต่มีความหมายว่ารัฐบาลนั้นควบคุมดินแดนของรัฐและยินยอมที่จะยอมรับพันธกรณีในระบบระหว่างประเทศ เป็นการยอมรับพรมแดนที่นานาชาติให้การรับรอง เป็นการยอมรับสภาพพื้นที่ระหว่างประเทศของรัฐบาลก่อน และเป็นการงดเว้นจากการเข้าแทรกแซงในกิจการภายในของรัฐอื่น

รัฐต่าง ๆ จะช่วยกันพัฒนาปทัสถานของการทูตเพื่ออำนวยความสะดวกในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐด้วยกัน สถานเอกอัครราชทูตถือว่าเป็นดินแดนของรัฐผู้จัดตั้งสถานทูตนั้น หากใช้เป็นดินแดนของรัฐที่สถานเอกอัครราชทูตนั้นเข้าไปตั้งอยู่ไม่ ยกตัวอย่างเช่น สถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาในจีนได้ให้ที่ลี้ภัยแก่ชาวจีนที่ทางการของจีนต้องการตัวผู้หนึ่งเป็นเวลา ๒ ปี หลังจากเหตุการณ์ที่รัฐบาลจีนปราบปรามผู้เดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตยที่จัตุรัสเทียนอันเหมินเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๙ และทหารจีนก็มีได้เข้าไปนำตัวชาวจีนผู้นี้ออกจากสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกา เพราะถ้าทหารจีนทำเช่นนั้นก็จะเป็นการละเมิดบูรณภาพแห่งดินแดนของสหรัฐอเมริกาได้

พวกเขาสัญนิมมบอกว่า กฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมักจะสร้างสิ่งที่เรียกว่า ปัญหาความมั่นคง (Security Dilemma) กล่าวคือ สถานการณ์ที่การกระทำของรัฐหนึ่งซึ่งกระทำไปเพื่อประกันความมั่นคงของตนเองนั้น (เช่น การวางกำลังทหารจำนวนมากขึ้น) เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัฐอื่นหนึ่ง ปฏิกริยาตอบโต้ของรัฐอื่นหนึ่ง (เช่น การวางกำลังทหารเพิ่มจำนวนมากขึ้น) ก็จะส่งผลเป็นภัยคุกคามต่อรัฐแรกอีกเหมือนกัน ปัญหาความมั่นคงนี้เป็นผลในทางลบของอนาธิปไตยในระบบระหว่างประเทศ พวกสังคมนิยมมีแนวโน้มที่จะเห็นว่าปัญหาความมั่นคงนี้ไม่สามารถแก้ไขได้ ในขณะที่พวกเสรีนิยม (Liberals) คิดว่าปัญหาความมั่นคงนี้สามารถแก้ไขได้โดยอาศัยการพัฒนาปทัสถานและสถาบันต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงในทางเทคโนโลยีและในทางปทัสถานได้ทำลายหลักการดั้งเดิมของบูรณภาพแห่งดินแดนและอธิปไตยของรัฐในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นักปราชญ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบางท่านพบว่า รัฐได้สูญเสียสถานะเป็นตัวแสดงหลักในการเมืองโลกไปแล้ว เพราะรัฐบางรัฐได้ถูกผนวกเข้ากับรัฐใหญ่ ๆ บ้าง ส่วนบางรัฐก็แตกออกเป็นรัฐย่อย ๆ อีกหลายรัฐบ้าง แต่นักปราชญ์ทาง

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบางท่านก็ว่า ระบบระหว่างประเทศยังคงรูปอยู่อย่างเดิมในโครงสร้างของระบบและในหน่วยย่อยคือรัฐ และหนึ่งในสิ่งที่คงทนอยู่นั้นก็คือ ดุลอำนาจ

๒. ดุลอำนาจ (Balance of Power)

ในความเป็นอนาธิปไตยของระบบระหว่างประเทศนั้น ตัวที่จะทำหน้าที่คล้ายกับเป็นเบรก (ห้ามล้อ) คอยยับยั้งอำนาจของรัฐหนึ่งได้นั้นก็คืออำนาจของอีกรัฐหนึ่ง คำว่า ดุลอำนาจ (Balance of Power) หมายถึง แนวความคิดที่ว่าอำนาจของรัฐหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งรัฐถูกใช้ให้เป็นตัวถ่วงดุลอำนาจของอีกรัฐหนึ่งหรือรัฐอีกกลุ่มหนึ่ง คำว่าดุลอำนาจนี้ถูกใช้ในหลายทางและมีการจำกัดความที่มีลักษณะกำกวม ดุลอำนาจสามารถหมายถึง สัดส่วนของศักยภาพอำนาจระหว่างรัฐ หรือระหว่างพันธมิตร หรืออาจหมายถึง การมีอำนาจเท่าเทียมกันเพียงแค่นั้นก็ได้ ดุลอำนาจนี้ยังสามารถหมายถึง กระบวนการการรวมตัวกันที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าในประวัติศาสตร์ เพื่อป้องกันมิให้รัฐหนึ่งทำการพิชิตดินแดนทั่วทั้งภูมิภาค ทฤษฎีดุลอำนาจบอกว่า การรวมตัวเพื่อถ่วงดุลอำนาจนี้เกิดขึ้นเป็นระยะและช่วยสถาปนาเสถียรภาพของระบบระหว่างประเทศได้ ระบบระหว่างประเทศจะมีเสถียรภาพก็ต่อเมื่อกฎเกณฑ์และหลักการต่าง ๆ ยังคงอยู่เหมือนเดิม กล่าวคือ ทำให้ริบไต่ของรัฐบาลไม่ล่มสลายกลายเป็นจักรวรรดิสากล แต่เสถียรภาพดังกล่าวมานี้ไม่ได้หมายถึงสันติภาพ ทว่าเป็นเสถียรภาพที่ธำรงไว้ได้โดยอาศัยการเกิดสงครามซึ่งจะนำไปสู่การปรับแต่งความสัมพันธ์ของอำนาจ

ความเป็นพันธมิตร (Alliance) มีบทบาทสำคัญในการมีดุลอำนาจ การสร้างขีดความสามารถของตนเองของรัฐหนึ่งเพื่อต่อต้านรัฐคู่แข่ง ก็เป็นการสร้างดุลอำนาจรูปแบบหนึ่ง แต่การก่อตั้งพันธมิตรเพื่อใช้ต่อต้านรัฐที่เป็นภัยคุกคามนั้น มักกระทำได้อย่างรวดเร็วกว่า มีความประหยัดมากกว่า และมีประสิทธิผลมากกว่า

ในบางครั้งรัฐหนึ่งรัฐใดซึ่งมีเจตนาเป็นผู้ถ่วงดุล (Balancer) (ในภูมิภาคของรัฐนั้น หรือในโลก) ก็จะทำหน้าที่คอยยกย้ายถ่ายเทพลังการสนับสนุนของตนเข้าคัดค้านรัฐหนึ่งรัฐใดหรือคณะพันธมิตรคณะหนึ่งคณะใดที่มีความเข้มแข็งมากที่สุดในขณะนั้น ๆ สหราชอาณาจักร (อังกฤษ) เคยแสดงบทบาทผู้ถ่วงดุลนี้ในทวีปยุโรปอยู่นานนับศตวรรษ และจีนก็เคยแสดงบทบาทผู้ถ่วงดุลนี้ในช่วงสงครามเย็นที่ผ่านมา

ในยุคหลังสงครามเย็นที่มีสหรัฐอเมริกาโดดเด่นอยู่เพียงรัฐเดียวนี้ ทฤษฎีดุลอำนาจทำนายไว้ว่า จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันระหว่างรัสเซียกับจีนและแม้แต่กับฝรั่งเศส ซึ่งมหาอำนาจขนาดใหญ่เหล่านี้ต่างมิได้เป็นพันธมิตรทางทหารใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา คำทำนายเหล่านี้ปรากฏว่ามีความถูกต้อง ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับจีนได้ปรับปรุงดีขึ้นมามากมายในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านการค้าขายอาวุธ และด้านการทำให้พรมแดนระหว่างกันเป็นเขตปลอดทหาร เป็นต้น

รัสเซียและจีนได้ลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพระหว่างกันในปี ค.ศ. ๒๐๐๑ ฝรั่งเศสแข่งขันแย่งชิงสถานะภาพกับสหรัฐอเมริกาในการเจรจาการค้าระดับโลก และในการอภิปรายโครงสร้างการบังคับบัญชา

ของนาโต และในบางคราวฝรั่งเศสก็ได้เข้าข้างกับรัสเซียและจีนในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ จะเห็นได้ชัดมากก็คือในการอภิปรายเกี่ยวกับสงครามอิรักเมื่อต้นปี ค.ศ. ๒๐๐๓ ผู้นำฝรั่งเศสมักจะปั่น บ่อย ๆ ในเรื่อง "ความเหลิงอำนาจ" ของสหรัฐอเมริกา ทั้งยุโรปและญี่ปุ่นได้คัดค้านจุดยืนของ สหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับขบขายของสนธิสัญญาต่าง ๆ ในช่วงปี ค.ศ. ๒๐๐๑ นับตั้งแต่เรื่องการป้องกัน ชีปนาวุธไปจนถึงเรื่องอาวุธชีวภาพ การค้าอาวุธขนาดเล็ก และความร้อนของโลก สงครามอิรักเมื่อปี ค.ศ. ๒๐๐๓ ได้นำไปสู่การรวมตัวของชาติมหาอำนาจขนาดใหญ่เพื่อคานและดุลซึ่งกันและกัน (ยกเว้น อังกฤษ) ตลอดจนรวมกับประเทศอื่นและมติมหาชนโลกเพื่อต่อต้านการครอบงำของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ เมื่อสหรัฐอเมริกาใช้กำลังทหารในอิรักนั้น มติมหาชนโลกได้เผยให้เห็นความรู้สึกต่อต้าน สหรัฐอเมริกาที่ได้ลุกลามออกไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินโดนีเซีย ปากีสถาน ตุรกี และไนจีเรีย ซึ่งหากรวมประชากรของทั้ง ๔ ชาตินี้เข้ามาอยู่ด้วยกันแล้ว ก็จะเป็นประชากรที่เป็นมุสลิมจำนวนเท่ากับ กึ่งหนึ่งของชาวมุสลิมของโลกเลยทีเดียว ปรากฏว่าประชากรมุสลิมในประเทศเหล่านี้ถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ มีความวิตกกังวลว่าสหรัฐอเมริกาสามารถเป็นภัยคุกคามต่อประเทศของพวกเขา และความวิตกกังวลนี้ก็ ยังมีในหมู่ชาวยุโรปถึง ๗๑ เปอร์เซ็นต์ด้วย ในอินโดนีเซีย ปากีสถาน ตุรกี และจอร์แดน ประชากรหนึ่งในสามของประเทศเหล่านี้ก็ให้การสนับสนุนสงครามต่อต้านลัทธิก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกา ได้ให้การ สนับสนุนสหรัฐอเมริกาดน้อยลง และจากการสำรวจของประชากร ๓๘,๐๐๐ คนใน ๔๔ ประเทศ พบว่า ผู้ที่ให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกามีจำนวนลดลงมากในช่วงปี ค.ศ. ๒๐๐๒-๒๐๐๓

๓. มหาอำนาจขนาดใหญ่และมหาอำนาจขนาดกลาง

พลังอำนาจของแต่ละรัฐจะแตกต่างกัน รัฐที่มีพลังอำนาจมากที่สุดในระบบก็จะมีอิทธิพลมากที่สุด ต่อเหตุการณ์ระหว่างประเทศ และด้วยเหตุนี้รัฐเช่นนี้จึงเป็นที่สนใจของบรรดานักวิชาการความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ จะมีรัฐเพียงไม่กี่รัฐที่ครอบครองทรัพยากรพลังอำนาจส่วนใหญ่ของโลกเอาไว้ และใน หมู่รัฐที่ครอบครองพลังอำนาจเหล่านี้ก็จะมีจำนวนเพียง ๑๐ กว่ารัฐเท่านั้นที่มีอิทธิพลอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายนอกภูมิภาคของตนเอง รัฐที่มีอิทธิพลมากเหล่านี้เรียกกันว่า มหาอำนาจขนาดใหญ่บ้าง (Great Powers) มหาอำนาจขนาดกลางบ้าง (Middle Powers) ในระบบระหว่างประเทศ

แม้ว่าจะไม่มีบรรทัดฐานเส้นแบ่งกำหนดไว้เป็นที่แน่นอน แต่โดยทั่วไปแล้ว คำว่า มหาอำนาจ ขนาดใหญ่ (Great Powers) นี้ ก็คือ รัฐที่มีอำนาจมากที่สุดซึ่งมีจำนวนราว ๕ รัฐเท่านั้น ก่อน คริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มหาอำนาจขนาดใหญ่เหล่านี้ล้วนตั้งอยู่ในทวีปยุโรป สถานภาพของมหาอำนาจขนาดใหญ่นี้บางครั้งก็ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการในโครงสร้างระหว่างประเทศ เช่น กรณีของ Concert of Europe ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ หรือในโครงสร้างปัจจุบันก็ได้แก่รัฐที่เป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรี ความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ โดยทั่วไปนั้นมหาอำนาจขนาดใหญ่อาจมีข้อโดดเด่นเป็นบรรทัดฐานอย่าง หนึ่งคือ รัฐเหล่านี้จะพ่ายแพ้ทางทหารได้ก็โดยการกระทำของรัฐมหาอำนาจขนาดใหญ่อีกหนึ่งเท่านั้น

นอกจากนั้นแล้ว มหาอำนาจขนาดใหญ่ก็ยังมีแนวโน้มที่จะมีโลกทัศน์ในเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติกว้างขวางพินอาณาเขตดินแดนของตนออกไปไกลในระดับโลก

มหาอำนาจขนาดใหญ่โดยทั่วไปแล้วจะมีกองทัพที่เข้มแข็งที่สุดของโลก และมีเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งที่สุดของโลกเพื่อทะนุบำรุงกองทัพและเพื่อส่งเสริมขีดความสามารถทางพลังอำนาจชาติอย่างอื่น ๆ พลังความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจจะมีขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น คือ มีประชากรจำนวนมาก มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า และมีแรงงานที่มีทักษะและมีการศึกษาด้วยเหตุที่พลังอำนาจอิงอาศัยทรัพยากรที่เกื้อหนุนดังกล่าวเหล่านี้ สมาชิกภาพในระบบมหาอำนาจขนาดใหญ่จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้า มหาอำนาจขนาดใหญ่แม้ว่าจะพ่ายแพ้ในสงครามใหญ่แล้ว แต่ก็ยังไม่สูญเสียสถานภาพของความเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ไป ทั้งนี้เพราะขนาดและศักยภาพทางเศรษฐกิจในระยะยาวของตนเปลี่ยนแปลงช้ามากนั่นเอง โดยเหตุนี้เองเยอรมนีและญี่ปุ่นแม้ว่าจะเป็นรัฐที่พ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองแต่ก็ยังเป็นมหาอำนาจอยู่ตราบเท่าทุกวันนี้

ถามว่า รัฐที่เป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ปัจจุบันมีรัฐใดบ้าง ? ตอบว่า มีรัฐจำนวน ๗ รัฐที่เข้าเกณฑ์เป็นรัฐมหาอำนาจขนาดใหญ่ คือ สหรัฐอเมริกา จีน รัสเซีย ญี่ปุ่น เยอรมนี ฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร (อังกฤษ) เมื่อคิดคำนวณจากผลิตภัณฑ์ในประเทศเบื้องต้น (Gross Domestic Product=GDP) ซึ่งถือว่าเป็นเกณฑ์วัดศักยภาพทางพลังอำนาจชาติชนิดหนึ่งนั้น สหรัฐอเมริกาอยู่ในระดับสูงที่สุดเพราะมีจีดีพีนี้กว่า ๑๐ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (สถิติปี ค.ศ. ๒๐๐๒) ด้วยเหตุที่มีบทบาทเป็นผู้นำของโลก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างและหลังสงครามโลกครั้งที่สอง) สหรัฐอเมริกาจึงถือว่าเป็นอภิมหาอำนาจ (Superpower) หนึ่งเดียวของโลก

จีนซึ่งมีจีดีพีเกือบ ๖ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ก็ควรจะเป็นชาติที่มีเศรษฐกิจที่ยิ่งใหญ่เป็นอันดับสองของโลก แต่ทว่าจีดีพีของจีนยากที่จะคำนวณ บางกระแสก็ว่าจีดีพีของจีนน่าจะต่ำกว่า ๒ ล้านล้านดอลลาร์ อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงถึงขนาดของประเทศและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วมากถือว่า จีนเป็นรัฐที่มีอำนาจมาก จีนยังมีกองทัพใหญ่โตมากแม้ว่าจะไม่มีความทันสมัยมาก จีนมีโลกทัศน์จำกัดอยู่ในระดับภูมิภาคยิ่งกว่ามีโลกทัศน์ในระดับโลก แต่จีนมีอาวุธนิวเคลียร์ และมีที่หนึ่งเป็นสมาชิกถาวรในคณะมนตรีความมั่นคง จีนจึงมีคุณสมบัติเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ชาติหนึ่งได้ เป็นที่คาดหมายกันว่า จีนจะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเมืองโลกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจอันดับสาม(หรืออันดับสอง) เพราะมีจีดีพี ๓ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ญี่ปุ่นและเยอรมนี (ซึ่งมีจีดีพี ๒ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) เป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ทางเศรษฐกิจ แต่บทบาททางทหารในกิจการความมั่นคงระหว่างประเทศของทั้งสองรัฐนี้ถูกสกัดกั้นนับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

รัสเซียแม้แต่ช่วงหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตไปแล้วมีจีดีพีกว่า ๑ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และเป็นรัฐที่มีกองทัพขนาดใหญ่มากกับทั้งมีอาวุธนิวเคลียร์อยู่เป็นจำนวนมาก ฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) มีจีดีพีรัฐละราว ๑.๕ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ทั้งฝรั่งเศส อังกฤษ (และรัสเซีย)

ต่างก็เป็นผู้มีชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่สอง และต่างมีอำนาจภาพในทางการทหารหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แม้ว่าสถานการณ์ในหลายสิ่งหลายอย่างทั้งของฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักรจะลดลงจากยุคที่ตนเคยรุ่งเรืองมีอำนาจนิคมมากแต่ก็ยังมีความสมบัติเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่โดยประการทั้งปวง

ด้วยเหตุนี้ มหาอำนาจขนาดใหญ่จึงหมายถึงรวมถึงสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ กล่าวคือ สหรัฐอเมริกา รัสเซีย ฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร และจีน ทั้งห้ารัฐเหล่านี้ก็ยังเป็นสมาชิกของ "สโมสรวินเวเลียร์" ซึ่งมีนิวเคลียร์ในครอบครองเป็นจำนวนมาก (ปัจจุบันมีรัฐที่มีอาวุธนิวเคลียร์จำนวนไม่มากอีกหลายรัฐ) ในกิจการทางการเมืองและกิจการทางเศรษฐกิจของโลกนั้น เยอรมนีและญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ด้วย (ทั้งสองรัฐนี้ต้องการที่นั่งในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติเช่นกัน) มหาอำนาจขนาดใหญ่ทั้ง ๗ รัฐเหล่านี้มีจิตพิพร้อมกันแล้วเป็นราวกิ่งหนึ่งของจิตพิพร้อมของโลก และด้วยเหตุนี้จึงมีพลังอำนาจรวมกันเป็นกิ่งหนึ่งของพลังอำนาจทั้งหมดในโลก พลังอำนาจที่มารวมตัวกันอยู่กับ ๗ รัฐมหาอำนาจขนาดใหญ่นี้มีความแข็งแกร่งในทางปฏิบัติเพราะว่าพลังอำนาจอีกกิ่งหนึ่งที่เหลือของพลังอำนาจของโลกนั้นมีการกระจายไปในกลุ่มของรัฐอื่น ๆ อีกเกือบ ๒๐๐ รัฐ

มหาอำนาจขนาดกลาง (Middle Powers) มีสถานะต่ำกว่ามหาอำนาจขนาดใหญ่ในแง่ของอิทธิพลที่มีต่อกิจการของโลก มีรัฐมหาอำนาจขนาดกลางบางรัฐเป็นรัฐขนาดใหญ่มากแต่ไม่ได้พัฒนาเป็นรัฐอุตสาหกรรมระดับสูง ส่วนรัฐมหาอำนาจขนาดกลางบางรัฐนั้นมีความสามารถเฉพาะทางแต่เป็นรัฐมีขนาดเล็ก รัฐมหาอำนาจขนาดกลางมีความมุ่งหวังเพื่อครองความเป็นใหญ่ในระดับภูมิภาค แต่ก็มีรัฐมหาอำนาจขนาดกลางหลายรัฐมีอิทธิพลมากในระดับโลก ในเรื่องจัดระดับความเป็นมหาอำนาจขนาดกลางนี้ยิ่งยากไปกว่าการจัดระดับมหาอำนาจขนาดใหญ่เสียอีก

รัฐที่อยู่ในอันดับสูงสุดของรัฐมหาอำนาจขนาดกลางระบุได้ไม่ยาก คือ อินเดีย (ซึ่งมีจีดีพี ๒.๗ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) และบราซิล (ซึ่งมีจีดีพี ๑.๓ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ) ทั้งสองรัฐนี้เป็นรัฐยักษ์ใหญ่ในระดับภูมิภาค ที่ปราชญ์บางท่านทำนายว่าจะเป็มหาอำนาจดาวรุ่งพุ่งแรงขยับสถานะเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ใหม่ของโลกในศตวรรษนี้ เมื่อว่าในแง่ของจีดีพีรวมแล้ว อิตาลีและแคนาดา มีสถานะภาพต่ำกว่าฝรั่งเศสและสหราชอาณาจักร แต่ทั้งอิตาลีและแคนาดาเป็นมหาอำนาจเศรษฐกิจในกลุ่มจีแปด (G-8) (ที่อยู่ในกลุ่มจีแปดอื่น ๆ อีก ๖ รัฐ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา เยอรมนี ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส สหราชอาณาจักร และรัสเซีย) เม็กซิโก อินโดนีเซีย เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย และสเปน ทั้ง ๕ ชาตินี้มีจีดีพีมากกว่า ๑ ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และเป็นมหาอำนาจขนาดกลางที่มีความกระฉับกระเฉง (Active) มหาอำนาจขนาดกลางที่อยู่ต่ำกว่าระดับนี้ลงไป ยากที่เราจะใช้เศรษฐกิจแห่งชาติมาเป็นตัวกำหนดได้

ต่อไปนี้เป็นรายชื่อรัฐมหาอำนาจขนาดกลาง (อาจมีบางคนไม่เห็นด้วยก็ได้) โดยแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับแรก ได้แก่ รัฐมหาอำนาจขนาดกลางที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่มาก มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้มแข็งมาก มีกองทัพที่เกรียงไกรมาก มีอิทธิพลทางการเมืองในระดับภูมิภาคมาก ได้แก่ แคนาดา อิตาลี อินเดีย บราซิล เม็กซิโก เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย อิหร่าน และตุรกี ระดับที่ ๒ คือรัฐที่เป็นตัวแสดง

ระดับภูมิภาคที่สำคัญ มีเศรษฐกิจขนาดย่อม หรือมีศักยภาพเข้มแข็งทางพลังงานชาติได้อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ ใต้หวัน อินโดนีเซีย สเปน ยูเครน อาร์เจนตินา อิสราเอล ซาอุดีอาระเบีย อียิปต์ ปากีสถาน แอฟริกาใต้ และคาซัคสถาน ระดับ ๓ เป็นรัฐที่ร่ำรวยขนาดย่อม มีพื้นที่ขนาดปานกลาง มีรายได้ปานกลาง มีกิจกรรมทางการเมืองในระดับภูมิภาคโดยใช้อำนาจเกินขนาดพื้นที่ ได้แก่ เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม สวีเดน กรีซ โปแลนด์ ไนจีเรีย เวเนซุเอลา เวียดนาม ซีเรีย อิรัก เซอร์เบีย และเกาหลีเหนือ

รัฐมหาอำนาจขนาดกลางไม่ได้รับความสนใจของนักวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากเท่ากับรัฐมหาอำนาจขนาดใหญ่ แต่อย่างไรก็ดี รัฐมหาอำนาจขนาดกลางเหล่านี้มักจะแสดงบทบาทในความขัดแย้งในระดับภูมิภาคที่ปรากฏเป็นข่าวต่างประเทศอยู่ทุกวัน ส่วนรัฐอ่อนแอขนาดเล็กนั้นก็มักตกเป็นศูนย์กลางแห่งความขัดแย้งและวิกฤติการณ์ต่าง ๆ และพฤติกรรมของรัฐเล็ก ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเมืองโลกแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

๔. การกระจายอำนาจ

การกระจายอำนาจเกิดขึ้นเมื่ออำนาจของแต่ละรัฐมีการถ่วงดุลโดยรัฐอื่น ลักษณะที่สำคัญมากที่สุดของระบบระหว่างประเทศตามทัศนะของพวกสังคมนิยม ก็คือ มีการกระจายของอำนาจระหว่างรัฐต่างๆในระบบระหว่างประเทศ การกระจายอำนาจตามความหมายนี้อาจหมายถึงการกระจายอำนาจไปทั่วทุกรัฐในโลก หรืออาจหมายถึงการกระจายอำนาจเฉพาะภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วการกระจายอำนาจนี้หมายถึงการกระจายอำนาจในระบบรัฐมหาอำนาจขนาดใหญ่เท่านั้น (ทั้งนี้เพราะมีศักยภาพอำนาจรวมกันแล้วเป็นส่วนใหญ่ของอำนาจของโลก)

พวกสังคมนิยมใหม่ (Neorealists) พยายามอธิบายต้นแบบของเหตุการณ์ระหว่างประเทศในแง่ของโครงสร้างของระบบว่า เป็นการกระจายอำนาจระหว่างประเทศ ไม่ใช่การปรับแต่งอำนาจภายในของแต่ละรัฐแต่อย่างใด พวกสังคมนิยมใหม่มักใช้ทฤษฎีเกม (Game Theory) และทฤษฎีต้นแบบที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในการวิเคราะห์ในเรื่องเช่นนี้ เมื่อเทียบกับสังคมนิยมแบบดั้งเดิมแล้ว ลัทธิสังคมนิยมใหม่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์มากกว่าเพราะนำเสนอกฎทั่วไปเพื่อใช้อธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่ลัทธิสังคมนิยมใหม่ได้สูญเสียสิ่งสำคัญบางอย่างของสังคมนิยมแบบดั้งเดิมไป ซึ่งสังคมนิยมแบบดั้งเดิมนั้นจะพิจารณาถึงองค์ประกอบที่ซับซ้อนต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ พลังจิตใจ และการทูต เป็นต้น

บางครั้งการกระจายอำนาจระหว่างประเทศ (ในระดับโลก หรือระดับภูมิภาค) ถูกบรรยายด้วยศัพท์ว่า ขั้ว (Polarity) (เป็นศัพท์ที่ยืมมาจากวิชาฟิสิกส์) ซึ่งหมายถึงจำนวนของศูนย์กลางพลังงานอิสระในระบบ ตามแนวความคิดนี้หมายถึงรวมถึงพลังอำนาจของผู้มีส่วนต่าง ๆ และกลุ่มที่รวมตัวเป็นพันธมิตร

ในระบบหลายขั้วอำนาจ (Multi-polar System) จะมีศูนย์กลางอำนาจจำนวน ๕ หรือ ๖ ศูนย์ ซึ่งจะไม่รวมตัวเป็นกลุ่มพันธมิตร แต่ละรัฐมีส่วนร่วมโดยอิสระและบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน ศูนย์กลาง

อำนาจเหล่านี้อาจรวมตัวกันทั้งหมดเพื่อความมั่นคงปลอดภัยร่วมกันโดยทางการประสานความร่วมมือตรงกันข้ามระบบขั้วอำนาจเดียว (Unipolar System) มีศูนย์กลางอำนาจเพียงหนึ่งเดียวโดยมีรัฐอื่น ๆ แวดล้อมอยู่ ส่วนระบบสองขั้วอำนาจ (Bipolar System) จะมีรัฐที่โดดเด่นอยู่เพียง ๒ รัฐ หรือมีกลุ่มพันธมิตรใหญ่ที่แข่งขันกันอยู่เพียง ๒ กลุ่ม นักปราชญ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังคงตกลงกันไม่ได้ว่าระบบสองขั้วอำนาจนี้จะก่อสงครามหรือสร้างสรรค์สันติภาพกันแน่ การยืนกัน (Standoff) ของสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตมีแนวโน้มว่าจะสร้างเสถียรภาพและสันติภาพแก่ความสัมพันธ์ระหว่างมหาอำนาจในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ทว่าระบบค่ายที่แข่งขันกันในยุโรปก่อนสงครามโลกครั้งที่สองกลับมิได้เป็นเช่นนั้น ระบบสามขั้วอำนาจ (Tripolar System) เป็นระบบที่ไม่ค่อยจะเกิดขึ้น เป็นระบบมีศูนย์กลางอำนาจ ๓ ศูนย์ และมีแนวโน้มที่จะเกิดเป็นแบบสองพันธมิตรต่อต้านหนึ่งพันธมิตร (Two-against-one alliance) ก็ได้ นักปราชญ์บางพวกทำนายว่าโลกสามขั้วอำนาจที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจะเป็นลักษณะมีศูนย์กลางอำนาจที่แข่งขันกัน ๓ ศูนย์ คือ ศูนย์หนึ่งอยู่ที่ทวีปอเมริกาเหนือ ศูนย์หนึ่งอยู่ที่ทวีปยุโรป และอีกศูนย์หนึ่งอยู่ที่เอเชียตะวันออกเฉียง

ขั้วอำนาจต่าง ๆ เหล่านี้สามารถแสดงออกเป็นภาพของพีระมิด หรือการจัดอันดับของอำนาจในระบบระหว่างประเทศ คือ ที่อยู่ระดับสูงสุดได้แก่รัฐที่มีอำนาจมากที่สุด โดยมีมหาอำนาจขนาดใหญ่และมหาอำนาจขนาดกลางอื่น ๆ ตั้งอยู่ล่างลดหลั่นกันลงมา พีระมิดเช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับสถานะลดหลั่นที่พวกสัตว์ทั้งหลายใช้เพื่อควบคุมการเข้าหาทรัพยากรที่มีค่า เช่น อาหารโดยจัดระดับลดหลั่นกันตามลำดับ ความชันของพีระมิด หมายถึงศูนย์รวมอำนาจในระบบระหว่างประเทศ

นักปราชญ์ทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศบางพวกกล่าวว่า สันติภาพจะดำรงได้ดีที่สุดเมื่อมีการกระจายอำนาจเท่าเทียมกัน (ระบบหลายขั้วอำนาจ) เพราะในระบบเช่นนี้ไม่มีประเทศใดมีโอกาสได้ชัยชนะง่าย ๆ แต่หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อสนับสนุนทฤษฎีนี้ไม่มีมากนัก ความเห็นตรงกันข้ามที่มีหลักฐานสนับสนุนมากกว่า ก็คือ สันติภาพจะบังเกิดได้มากที่สุดเมื่อมีระบบการครองความเป็นใหญ่ (Hegemony) สันติภาพจะบังเกิดได้รองลงมาเมื่อเป็นระบบสองขั้วอำนาจ

ความเห็นข้างต้นเป็นความเชื่อในทฤษฎีหัวเลี้ยวหัวต่อการเปลี่ยนแปลงอำนาจ (Power Transition Theory) ซึ่งทฤษฎีนี้เห็นว่า สงครามใหญ่ทั้งหลายเป็นผลจากการทำหายนตำแหน่งสูงสุดในการจัดลำดับชั้นของอำนาจ จะบังเกิดขึ้นเมื่อมหาอำนาจดาวรุ่งใหม่มีอำนาจเพิ่มขึ้นมาอย่างมากมาย หรือมีมากจนเป็นภัยคุกคามต่อรัฐที่มีอำนาจมากที่สุด ในขณะนั้นเป็นช่วงที่อำนาจมีการกระจายอย่างเท่าเทียมกัน และก็เป็นช่วงที่มีอันตรายมากที่สุดสำหรับสงครามใหญ่ทั้งหลาย รัฐทั้งหลายที่ต้องการรักษาสถานภาพเดิม (Status Quo) และมีสถานะทุกอย่างดีอยู่แล้วภายใต้กฎเกณฑ์เก่าทั้งหลาย ก็ต้องการจะคงกฎเกณฑ์เก่าเหล่านั้นไว้ ส่วนรัฐที่ต้องการทำลายซึ่งมีความรู้สึกว่าตนถูกปิดกั้นจากกฎเกณฑ์เก่าก็อาจจะพยายามเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์เก่าเหล่านั้น การเสียดุลยภาพทางสถานภาพ (Status Disequilibrium) จึงหมายถึงข้อแตกต่างระหว่างสถานภาพของอำนาจที่เกิดขึ้นใหม่ (สถานภาพเดิม

ในการจัดระดับอำนาจ) กับอำนาจที่เป็นจริงของตน ในสถานการณ์เช่นนี้ มหาอำนาจที่กำเนิดใหม่นี้อาจประสบกับปัญหาถูกเอาเปรียบ โดยที่มามีความรู้ดีกว่าตนมีสถานะดีไม่เท่ากับรัฐอื่น ๆ แม้ว่าในความเป็นจริงสถานะของตนจะปรับปรุงดีขึ้นแล้วก็ตาม ตัวอย่างเช่นที่ว่ามานี้ในอดีตก็คือ เยอรมนี ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ช่วงนั้นเยอรมนีมีสถานะที่มีศักยภาพเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่ แต่เป็นรัฐที่ไม่มีอาณานิคมและไม่มีสัญลักษณ์ของความเป็นมหาอำนาจขนาดใหญ่อย่างอื่น

หากรัฐผู้ทำทายนี้อำนาจไม่ได้ก่อสงครามเพื่อชิงตำแหน่งผู้มีอำนาจสูงสุดเสียเอง รัฐที่มีอำนาจสูงสุดนั้นก็อาจจะช่วยด้วยการเปิดฉากทำสงครามป้องกันเพื่อหยุดยั้งการรุ่งโรจน์ของรัฐผู้ทำทายนั้นก่อนที่รัฐผู้ทำทายนั้นจะเป็นภัยคุกคามอย่างใหญ่หลวงต่อไป การแข่งขันทางด้านอาวุธอย่างรุนแรงของเยอรมนีกับสหราชอาณาจักร (ซึ่งเป็นรัฐที่มีอำนาจสูงสุด) ได้นำไปสู่การเป็นปฏิปักษ์กันเพิ่มมากขึ้น ๆ จนกระทั่งเกิดระเบิดเป็นสงครามครั้งที่หนึ่ง หลังสงครามมีข้อแตกต่างระหว่างอำนาจที่แท้จริงของเยอรมนีกับการที่ถูกปฏิบัติด้วยความรุนแรงภายใต้บทบัญญัติของสนธิสัญญาแวร์ซายส์ ข้อแตกต่างนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งนำไปสู่สงครามโลกครั้งที่สอง

๕. การครองความเป็นใหญ่

การครองความเป็นใหญ่ (Hegemony) คือ การที่รัฐใดรัฐหนึ่งมีอำนาจครอบงำในระบบระหว่างประเทศ ทำให้สามารถครอบงำกฎเกณฑ์และการจัดการต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศได้โดยลำพังเพียงรัฐเดียว รัฐเช่นนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Hegemon State (คำว่า การครองความเป็นใหญ่นี้ ปกติหมายถึงการครองความเป็นใหญ่ระดับโลก แต่บางทีก็หมายถึงแค่การครองความเป็นใหญ่ระดับภูมิภาคก็ได้) บางทีศัพท์ว่า การครองความเป็นใหญ่นี้ถูกใช้ในความหมายแอบแฝงที่ผู้นำรัฐใช้เพื่อหาความชอบธรรมให้แก่ตนเองและเพื่อช่วยให้ประชาชนในบังคับของตนเกิดความเชื่อฟัง (จีนเรียกพฤติกรรมของสหรัฐอเมริกาว่า เป็นรัฐถือลัทธิครองความเป็นใหญ่) แต่ความหมายกว้าง ๆ ในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้น หมายถึง การครองความเป็นใหญ่แห่งแนวความคิดต่าง ๆ เช่น ประชาธิปไตยและทุนนิยม และยังหมายถึงการครอบงำทางวัฒนธรรมของรัฐใดรัฐหนึ่งในระดับโลก

จากการศึกษาพบว่า การครองความเป็นใหญ่เคยมีตัวอย่างมาแล้ว ๒ รัฐ คือ สหราชอาณาจักร ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และสหรัฐอเมริกาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การครองความเป็นใหญ่ของอังกฤษเกิดขึ้นภายหลังการพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสคู่ปักษ์ในสงครามนโปเลียน ช่วงนั้นการค้ำระดับโลกและขีดความสามารถทางทะเลตกอยู่ในมือของอังกฤษอย่างสิ้นเชิง ดังมีคำกล่าวเมื่อครั้งนั้นว่า **Britannia Ruled the Waves** การครองความเป็นใหญ่ของอเมริกาเกิดขึ้นหลังจากความพินาศย่อยยับที่ยังเกิดขึ้นจากสงครามโลกครั้งที่สอง ในปลายทศวรรษที่ ๑๙๔๐ จีดีพี (GDP) ของสหรัฐอเมริกามีมากกว่าครึ่งหนึ่งของจีดีพีรวมของโลก เรือของอเมริกาทำการขนส่งสินค้าส่วนใหญ่ของโลก กองทัพ

ของสหรัฐอเมริกาเพียงรัฐเดียวสามารถพิชิตรัฐอื่นไม่ว่าจะเป็นรัฐเดี่ยวโดดเดี่ยว หรือว่าจะรวมตัวกันจากหลายรัฐก็ตาม สหรัฐอเมริกาเพียงรัฐเดียวนั้นที่มีอาวุธนิวเคลียร์ อุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกานำโลกทั้งทางด้านเทคโนโลยีและทางด้านการผลิต และประชาชนของสหรัฐอเมริกามีมาตรฐานการครองชีพสูงที่สุดของโลก

เมื่อข้อแตกต่างของอำนาจสูงสุดหลังสงครามใหญ่ลดลงอย่างช้า ๆ (รัฐต่าง ๆ จะบูรณะฟื้นฟูตนเองอยู่เป็นเวลาหลายปีหรือหลายทศวรรษ) ความเสื่อมถอยของการครองความเป็นใหญ่ก็จะบังเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐที่ครองความเป็นใหญ่นั้นต้องแบกรับภาระข้อผูกพันทางการทหารที่ต้องสิ้นเปลืองมาก

ในทฤษฎีเสถียรภาพของการครองความเป็นใหญ่ (Hegemonic Stability) บอกว่า การครองความเป็นใหญ่ จะช่วยสร้างความเรียบร้อยในระบบระหว่างประเทศ ช่วยลดสภาวะอนาธิปไตย ช่วยทำหน้าที่คล้ายกับเป็นรัฐบาลกลาง ช่วยป้องปรามการรุกรานกัน ช่วยส่งเสริมการค้าเสรี และช่วยให้มีเงินตราสกุลแข็งที่สามารถใช้เป็นสกุลเงินมาตรฐานของโลกได้ รัฐที่ครองความเป็นใหญ่สามารถช่วยแก้ไขความขัดแย้งระหว่างรัฐมหาอำนาจขนาดกลาง หรือระหว่างรัฐเล็ก ๆ ได้

จากมุมมองของรัฐที่มีอำนาจน้อยแล้ว การครองความเป็นใหญ่เช่นนี้อาจเห็นว่าเป็นการยุติธรรม หรือเป็นการไม่ชอบธรรมนัก ยกตัวอย่างเช่น จีนเคยเดือดร้อนตกอยู่ภายใต้การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา ๒๐ ปีหลังปี ค.ศ. ๑๙๔๙ จีนมีความรู้สึกว่าตนเองถูกปิดล้อมโดยฐานทัพของสหรัฐอเมริกา และพันธมิตรที่เป็นศัตรูซึ่งนำโดยสหรัฐอเมริกา ในปัจจุบันผู้นำจีนใช้คำว่า Hegemony ในทำนองเย้ยหยัน และทฤษฎีเสถียรภาพของการครองความเป็นใหญ่นี้ไม่เป็นที่ประทับใจของบรรดาผู้นำของจีนมากนัก

ประเด็นที่สองเกี่ยวกับ คำว่า เอกภาพนิยม (Unilateralism) และคำว่า พหุภาพนิยม (Multilateralism) ที่สหรัฐอเมริกาใช้เพื่อดำเนินกิจการในระดับโลก แนวทางแบบพหุภาพนิยม ที่ดำเนินผ่านทางสถาบันระหว่างประเทศต่าง ๆ ช่วยเพิ่มพลังอำนาจชาติให้แก่สหรัฐอเมริกาและช่วยลดค่าใช้จ่ายได้ แต่แนวทางแบบพหุภาพนิยมเหล่านี้จำกัดอิสรภาพในการปฏิบัติการของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. ๒๐๐๑ รัฐบาลสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของประธานาธิบดีบุช ได้ปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมในความพยายามระหว่างประเทศต่าง ๆ เป็นต้นว่า สนธิสัญญาว่าด้วยความร้อนของโลก การประชุมเกี่ยวกับคตินิยมเชื้อชาติ และศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศ นโยบายเอกภาพนิยมของสหรัฐอเมริกาเหล่านี้ได้ถูกคัดค้านจากยุโรปและแคนาดา แนวร่วมสามัคคีกลมเกลียวของชุมชนระหว่างประเทศที่ทำการต่อต้านลัทธิก่อการร้ายหลังเหตุการณ์ที่ผู้ก่อการร้ายโจมตีสหรัฐอเมริกาเมื่อ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ ได้ลดกระแสความขัดแย้งเหล่านี้ลงได้ระยะหนึ่ง แต่ความขัดแย้งนี้ได้ปะทุขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเมื่อสหรัฐอเมริกาตั้งต้นที่จะทำสงครามกับอิรักในปี ค.ศ. ๒๐๐๓

ประเด็นที่สามของการครองความเป็นใหญ่ของสหรัฐอเมริกาที่ยังมีความกำกวมอยู่คือ ระหว่างศีลธรรม (Morality) กับสัจนิยม (Realism) สหรัฐอเมริกาควรทำตัวเป็นแสงประทีปส่องทางทางด้านศีลธรรมแก่โลก กล่าวคือดำเนินไปสู่เป้าหมายต่าง ๆ เช่น ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชน หรือว่าควรจะมุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ของชาติโดยส่วนเดียว เช่น แสวงหาทรัพยากรธรรมชาติ และที่ตั้งทางภูมิยุทธศาสตร์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ราชบัณฑิตยสถาน. ศัพท์รัฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม). พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถานฯ ,๒๕๔๔.

Goldstein, Joshua S. **International Relations** : Brief Edition. Second Edition. Pearson Longman, 2005.

Roskin, Michael G. and Berry, Nicholas O. **The New World of International Relations**. Sixth Edition. Peason Prentice Hall, 2005.